

УДК 338.24

Зигрій О. В.

Тернопільський національний економічний університет

ВПЛИВ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ НА СТАН ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Викладено результати досліджень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємств, визначено зміст поняття «фінансово-економічна безпека підприємства», розглянуто визначення «ризик», «загроза». Розроблено модель забезпечення взаємодії підприємства із середовищем, яке дозволяє підтримати потенціал на рівні, необхідному для досягнення поставленої мети, і дає можливість вижити у конкурентному середовищі. Запропоновано можливі варіанти виявлення й оцінювання рівня загроз фінансово-економічній безпеці підприємства.

Ключові слова: безпека, фінансово-економічна безпека, ризик, небезпека, загрози.

Постановка проблеми. Світові процеси глобалізації, обрання європейського вектора розвитку, активізація міжнародних економічних зв'язків щодо інтегрування національної економіки у світову, вступ до провідних економічних та торговельних організацій, формування національної моделі господарювання, необхідної для підвищення ефективності промислового виробництва, спроможного до кризової резистентності, зумовлюють дослідження перспектив функціонування підприємств різних форм власності та напрямів ефективного використання фінансових ресурсів. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства потребує вдосконалення категорійного апарату, методичного базису оцінки рівня безпеки й ефективності політики її зміцнення, обґрунтування стратегічних пріоритетів та заходів у межах організаційно-економічного механізму гарантування фінансово-економічної безпеки з урахуванням особливостей фінансово-господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує ряд важливих питань із проблеми структурної перебудови економіки для забезпечення відповідного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства. Результатам досліджень указаної проблематики присвячено роботи вітчизняних учених О.В. Божанової, Т.Г. Васильціва [1], О.М. Марченко [2], І.П. Мойсеєнко, О.І. Ливника [3], В.В. Лойка [4], П. Саблука, О.В. Шабінського [5]. Водночас в останні роки у наукових дослідженнях недостатньо висвітлюється прояв глибинної природи загроз фінансово-економічній безпеці підприємства та механізмів їхньої нейтралізації.

Видлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Трансформаційні зміни в економіці змінили роль фінансово-економічної безпеки підприємств та спричинили ряд змін щодо її дотримання. Поняття безпеки, економічних інтересів, загроз, принципів, напрямів дотримання фінансово-економічної безпеки на мікрорівні й механізмів її забезпечення потребують пошуку конкретних механізмів забезпечення ефективної діяльності господарюючих суб'єктів, більш глибокого дослідження. Поряд із цим між науковцями існує низка суперечливих питань у сфері функціонування політики фінансово-економічної безпеки підприємств, що стосуються недобросовісної конкуренції, великої чисельності збиткових підприємств, правового різноманіття тощо.

Мета статті полягає у дослідженні специфіки загроз підприємствам, побудові моделі формування системи фінансово-економічної безпеки з урахуванням усіх можливих загроз, що поширюються в мікро- та макросередовищах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція економіки України у світовий економічний простір, фінансова нестабільність потребують для ефективного управління підприємством розроблення дієвих механізмів забезпечення достатнього рівня економічної безпеки. Незбалансованість макроекономічних показників, дефіцит фінансових ресурсів, постійний пошук джерел фінансування негативно відбиваються на суб'єктах господарювання. Натомість сприяння та підтримка належного рівня фінансово-економічної безпеки дає змогу підприємству зберегти свою частку ринку, досягти зростання вартості підприємства, отримати перевагу над конкурентами, підвищити конкурентоспроможність своєї продукції.

Фінансово-економічна безпека підприємства постійно змінюється під впливом чинників і загроз внутрішнього та зовнішнього середовищ. Механізм управління фінансово-економічною безпекою задіюється з метою забезпечення регулярного використання всіх захисних заходів для уникнення чи приведення до мінімуму негативного впливу небезпек, загроз та ризиків, тобто потребують уточнення поняття «небезпека», «загрози» та «ризиків». Вікіпедія поняття «небезпека» подає як можливість виникнення обставин, які можуть вплинути на складну систему, що призведе до погіршення або неможливості її функціонування та розвитку. Під поняттям «небезпека» Н.Й. Реверчук розуміє «загрозу, попередження та ризик» [6, с. 29].

М.М. Єрмоленко вважає, що «безпечним слід уважати такий стан фінансово-кредитної сфери, який має характеризуватися збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання». На думку науковця, конкретна і безпосередня форма безпеки – це сукупність негативних чинників або умов, що являє собою «загрозу», а під «небезпекою» розуміє об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на якість явище, систему, механізм, соціальний організм, унаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану [7].

Професор Є. Ковалевський (Польща) стверджує, що інтерпретація ризику як небезпеки є методологічною помилкою, оскільки змішує причину (небезпечне явище) та її наслідок (ризик). Тобто ризик є наслідком небезпеки [2, с. 28–30].

Науковці І.П. Мойсеєнко та О.М. Марченко вважають, що «загроза» – це подія з негативними для підприємства наслідками, а «ризик» – це кількісна міра можливості її реалізації та ймовір-

ність настання. Тобто ризик існує тоді, де є ситуація вибору. Досліджуючи поняття «економічний ризик», поділяємо думку науковців про те, що це є об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації певного вибору, відображає міру досягнення очікуваного результату, відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих чинників.

Фінансово-економічна безпека підприємства є складною системою, що проявляється через фактори зовнішніх і внутрішніх характеристик. Ураховуючи проведені наукові дослідження у сфері фінансово-економічної безпеки, слід зазначити, що під загрозою фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно розуміти стан фактора зовнішнього чи внутрішнього середовища, який прямо чи трансформуючись може негативно вплинути на фінансовий стан та інтереси підприємства, спричинити зниження фінансової стійкості й завадити фінансовому розвитку. Приєднуємось до думки науковців, що безпеку слід вивчати у прояві її функціональних складових, що дає право: провести моніторинг чинників, які мають прямий вплив на стан фінансово-економічної безпеки; вивчати і досліджувати процеси, які впливають на забезпечення фінансово-економічної безпеки; систематично здійснювати аналіз розподілу і використання ресурсів підприємства; вивчати економічні індикатори, що відображають рівень забезпечення функціональних складових; розробляти заходи, які призведуть до посилення фінансово-економічної безпеки підприємства [8].

Досліджуючи глибинний прояв загроз фінансово-економічній безпеці підприємства, слід мати на увазі, що будь-який суб'єкт господарської

діяльності перебуває та функціонує у внутрішньому та зовнішньому середовищах. Аналізуючи внутрішнє середовище, розуміємо, що тут існують внутрішні можливості та потенціал, на який може розраховувати підприємство в конкурентній боротьбі з метою досягнення цілей, виявлення сильних і слабких сторін та імовірність прояву внутрішніх загроз фінансово-економічній безпеці.

Слід мати на увазі, що існує ряд факторів, які важко відстежити. Це, зокрема, фактори зовнішнього середовища. Своєю чергою, зовнішнє середовище є джерелом постачання ресурсів, які забезпечують підприємству можливість виживання. Проте ресурси зовнішнього середовища не безмежні й на них постійно претендують інші суб'єкти господарювання, які також знаходяться у цьому ж середовищі. Тому постійно існує загроза, яка впливає на послаблення потенціалу та призводить до негативних наслідків. Аналізуючи внутрішнє та зовнішнє середовище, необхідно охарактеризувати сильні та слабкі сторони підприємства й виявити можливості й загрози, що діють на нього:

1. *Загрози внутрішнього середовища* проявляються:

√ у системі управління – несумісність організаційної структури; низька кваліфікація персоналу; неналежна мотивація працівників; прийняття необґрунтованих управлінських рішень; масові конфлікти та ін.;

√ у сфері фінансового менеджменту – недосконале управління активами, капіталом та фінансами; відсутність або зниження інвестиційної активності; низька рентабельність інвестиційних проектів; відсутність або недостатній обсяг резервних та страхових фондів та ін.;

√ у виробничій діяльності – зношеність основних фондів; низька завантаженість виробничих потужностей; високий показник виробничих витрат та ін.;

√ у маркетинговій діяльності – необґрунтована цінова, збутова політика та високий рівень збутових витрат; низька конкурентоспроможність продукції; невідповідність ринкової ситуації стратегії маркетингу; нехтування маркетинговими дослідженнями; обмежена товарно-асортиментна політика та ін.

2. *Загрози мікросередовища* формують: конкуренти (використання недобросовісних форм, реклама, комерційний шпідіаж, рейдерство тощо); посередники (несвоєчасне постачання продукції, недотримання вимог щодо збутової діяльності); споживачі (неплатоспроможність, банкрутство дебіторів, відмова від продукції тощо); постачальники (невиконання належним чином контрактів, неритмічність постачання); контактні аудиторії (поширення інформація, яка негативно впливає на імідж підприємства, висвітлення та розповсюдження конфліктних ситуацій тощо); фінансові установи (високий рівень кредитних ставок, жорсткі умови надання кредитів); органи державної служби (корупція посадових осіб, дискримінація підприємства та ін.).

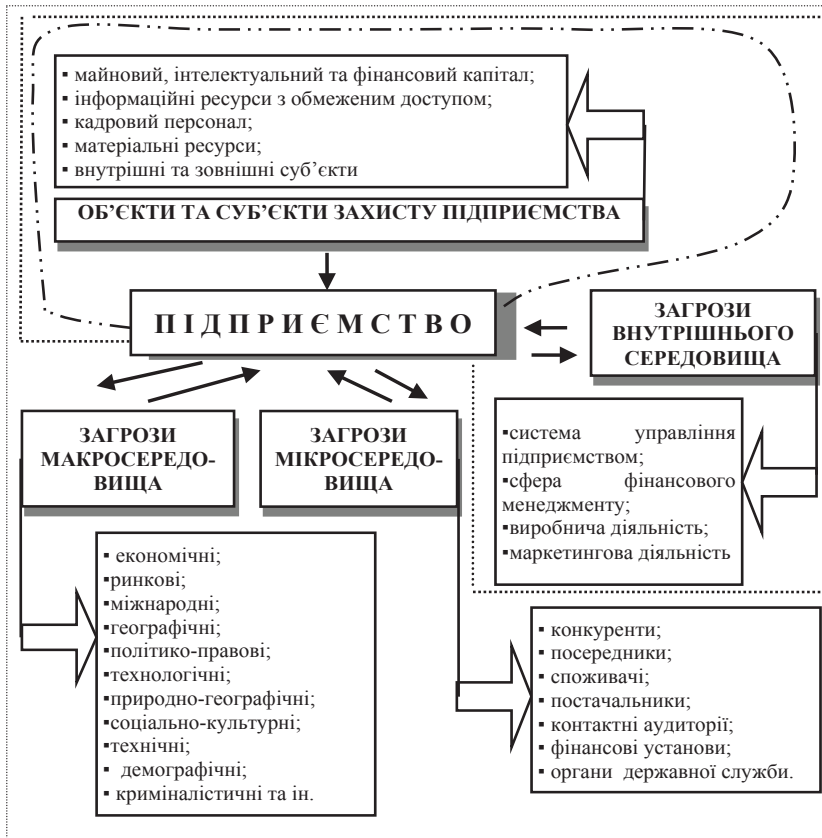

Рис. 1. Модель формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства

Джерело: розробка автора

3. *Загрози макросередовища*, що змінюються під впливом економічних, ринкових, міжнародних, географічних, політико-правових, технологічних, природно-географічних, соціально-культурних, технічних, демографічних, криміналістичних факторів.

Проте джерело загроз не завжди слід розглядати як негативний чинник, оскільки його дія дає можливість підприємству реалізувати певні фінансові інтереси і, таким чином, забезпечити фінансово-економічну безпеку. Однак завжди слід мати на увазі, що негативний вплив загроз фінансовій безпеці підприємства призводить до прямих та непрямих втрат.

Важливе значення в організації діяльності служби безпеки підприємства мають конкретні об'єкти та суб'єкти системи фінансово-економічної безпеки підприємства, які тісно взаємозалежні між собою. Об'єктами захисту виступають ресурси, на основі яких побудована господарська діяльність підприємства та які підлягають охороні: інформаційні ресурси з обмеженим доступом, майновий, інтелектуальний та фінансовий капітал, кадровий персонал, матеріальні ресурси.

Суб'єкти характеризуються як зовнішні (законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи, судові органи, недержавні охоронні агентства, система відповідних навчально-наукових закладів та установ, аналітичні центри й інформаційні служби) та внутрішні (фінансовий, юридичний відділи, власна служба фінансово-економічної безпеки підприємства) (рис. 1).

На рис. 1 представлено модель формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства з урахуванням усіх можливих загроз, що поширюються у внутрішньому, мікро- та макросередовищах. Об'єкти та суб'єкти системи фінансово-економічної безпеки підприємства забезпечують вчасне виявлення потенційних загроз чи ризиків, дозволяють миттєво відреагувати на них та по можливості уникнути. Також суть даної моделі полягає у забезпеченні такої взаємодії підприємства із середовищем, яке дозволяє підтримати потенціал на рівні, який необхідний для досягнення поставленої мети і дає можливість вижити у конкурентному середовищі.

З'ясовано, що формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства потребує оцінювання фінансового стану, створення постійно діючої системи моніторингу на підприємстві з метою своєчасного виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів. Окрім згаданого вище, потребує глибшого дослідження саме моніторинг та контроль стану і рівня фінансово-економічної безпеки, котрий дасть можливість аналізувати фінансовий стан підприємства, дозволить виявити ознаки кризового розвитку, його масштаби, дослідити фактори прояву, забезпечить проведення заходів по запобіганню кризи та провести належний контроль.

Часто структура підприємства може визначати здатність реагувати на зміни зовнішнього середовища: по-перше, стати перешкодою для гнучкого пристосування до нових реальних умов; по-друге, гальмувати процес інновацій; по-третє, перешкоджати підходу до вирішення нових проблем і завдань.

Ймовірність виникнення загроз існує тоді, коли негативний розвиток ситуації в середовищі накладається на слабкі сторони підприємства. У таких випадках слід миттєво реагувати на виявлення загрози, щоб уникнути кризи підприємства. Поєднання факторів, загроз та можливостей, котрі негативно та позитивно діють на підприємницьку діяльність та об'єктивно існують у зовнішньому оточенні й суб'єктивно оцінені керівниками з відносно сильними та слабкими сторонами, виявляються при здійсненні SWOT-аналізу [9, с. 130; 7, с. 339]. Сформовані результати проведеного аналізу дадуть можливість приймати виважені управлінські рішення, формувати стратегію підприємства, виявляти неефективні заходи, які також можна розглядати як загрози.

Отже, здійснений SWOT-аналіз факторів зовнішнього й внутрішнього середовища свідчить, що на сьогоднішній день сформувалася низка незавершених та недосконалих процесів, які, з одного боку, є перешкодою для забезпечення системи фінансово-економічної безпеки, а з іншого – практично унеможлиблює виявлення підприємством можливостей та загроз щодо необхідності тих чи інших стратегічних змін. Виявлення проблем, що викликали загрозу на підприємстві, вивчають

<p>Сильні сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ поєднання факторів (загроз і можливостей), які позитивно впливають на діяльність підприємства; ▪ знання про потенційні можливості; ▪ сприятлива фінансова ситуація та достатні фінансові ресурси; ▪ наявність інноваційних технологій та можливість їхньої реалізації; ▪ висока кваліфікація персоналу; ▪ адаптація до середовища та формування впливу на середовище; ▪ формування конкурентоспроможної переваги тощо 	<p>Слабкі сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ суб'єктивність характеру добору факторів; ▪ швидкозмінне середовище; ▪ відсутність чітких стратегічних напрямів; ▪ погіршення конкурентної позиції; ▪ застаріле обладнання; ▪ низька прибутковість; ▪ відсутність стратегії із забезпечення фінансово-економічної безпеки; ▪ внутрішні виробничі проблеми; ▪ відставання в галузі досліджень і розробок; ▪ слабе уявлення про ринок; ▪ маркетингові здібності нижче середнього; ▪ нездатність фінансувати необхідні зміни; ▪ здійснення нерегульованого та нерационального перерозподілу ресурсів; ▪ низький рівень рентабельності; ▪ недостатнє забезпечення підприємств висококваліфікованими керівниками тощо
<p>Можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ вихід на нові сегменти і ринки; ▪ зниження бар'єрів входження на привабливі ринки; ▪ можливість перейти в групу з кращою ринковою позицією; ▪ збільшення своєї частки, диверсифікації продуктів, виведення на ринок товарів-новинок; ▪ ноу-хау у випуску нової продукції; ▪ поглинання дрібних конкурентів; ▪ можливість до збільшення фінансового портфеля; ▪ додаткові кошти на науково-дослідні роботи; ▪ переваги в області витрат та ін. 	<p>Загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ доведення підприємства до критичного чи важкого стану; ▪ можливість появи нових конкурентів; ▪ уповільнення зростання ринку; ▪ забезпечення сприятливих умов для конкурентів; ▪ зниження рівня ефективного використання фінансових ресурсів; ▪ відсутність мотиваційних чинників щодо формування системи фінансово-економічної безпеки; ▪ відсутність належного матеріально-технічного забезпечення тощо

Рис. 2. Матриця SWOT-аналізу процесів формування фінансово-економічної безпеки підприємств

Джерело: розробка автора

і визначають. Дані результати систематизують і проводять їхній аналіз (рис. 2).

Відображені на рис. 2 результати SWOT-аналізу демонструють домінуючість слабких сторін, ризиків та загроз фінансово-економічній безпеці підприємства та формулюють рекомендації щодо основних напрямів підвищення рівня його фінансово-економічної безпеки.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що кожному підприємству притаманні різні пріоритети реалізації напрямів досягнення фінансово-економічної безпеки в залежності від специфіки діяльності підприємства та характеру існуючих загроз. Загалом, для вдосконалення фінансово-економічної безпеки підприємств виділимо такі основні напрями:

- фінансова стійкість і незалежність підприємства;

- належний техніко-технологічний рівень підприємства;

- висококваліфіковані працівники та висока професійність менеджменту підприємства;

- зниження рівня залежності від політичної ситуації в державі;

- забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці та конфіденційної інформації;

- якісне правове забезпечення суб'єктів господарювання;

- забезпечення безпеки персоналу підприємства, його майна та комерційних інтересів тощо.

Важливим є кожен із напрямів, оскільки головною метою фінансово-економічної безпеки підприємств – забезпечення стійкого, максимально ефективного функціонування, формування перспектив і передумов для подальшого розвитку.

Список літератури:

1. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : [монографія] / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; за ред. Т.Г. Васильціва. – Львів : Видавництво, 2012. – 386 с.
2. Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посіб.] / О.М. Марченко, І.П. Мойсеєнко. – Львів, 2011. – 380 с.
3. Артеменко Н.В. Стратегія економічної безпеки підприємства як фактор зменшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз / Н.В. Артеменко, О.І. Линник // Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – 2013. – № 67(1040). – С. 159–169.
4. Лойко В.В. Моніторинг рівня економічної безпеки промислового підприємства / В.В. Лойко // Ефективна економіка. – 2015. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4446>.
5. Шабінський О.В. Управління економічною безпекою аграрних підприємств: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.В. Шабінський. – Харків, 2015. – 37 с.
6. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н.Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
7. Єрмошенко М.М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави / М.М. Єрмошенко // Економічна безпека України: проблеми та перспективи : матеріали круглого столу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niss.gov.ua.
8. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти / О.О. Бондаренко, В.А. Сухецький // Ефективна економіка. – 2014. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>.
9. Заставнюк Л.І. Організаційно-економічні засади формування системи раціонального використання і охорони земельних ресурсів у агроформуваннях ринкового типу / Л.І. Заставнюк, О.В. Зигрій // Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2015. – № 2(57). – С. 128–133.

Зыгрий О. В.

Тернопольский национальный экономический университет

ВЛИЯНИЕ РИСКОВ И УГРОЗ НА СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Изложены результаты исследований в сфере финансовой экономической безопасности предприятий, определено содержание понятия «финансово-экономическая безопасность предприятия», рассмотрены определения «риск», «угроза». Разработана модель обеспечения взаимодействия предприятия со средой, которая позволяет поддержать потенциал на уровне, необходимом для достижения поставленной цели и дает возможность выжить в конкурентной среде. Предложены возможные варианты выявления и оценки уровня угроз финансовой экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: безопасность, финансово-экономическая безопасность, риск, опасность, угрозы.

Zyhriy O. V.

Ternopil National Economic University

RISKS AND THREATS INFLUENCE UPON FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

Summary

The results of research in the field of financial and economic security, defined the concept of «financial and economic security», considered the definition of «risk», «threat». The model interoperability with enterprise environment that allows potential support at the level required to achieve this goal and enables survive in a competitive environment. It's offered possible identification and evaluation of threats to the financial and economic security of the enterprise.

Keywords: security, economic and financial security, risk, danger, threat.